

Vəliyeva Şəms Aslan qızı,

Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin II kurs magistrantı

E-mail: shamsvaliyeva2002@gmail.com

UOT 341.44:341.24:343.9

DOI: <https://doi.org/10.30546/2218-9130.045.2026.362>

# BEYNƏLXALQ XARAKTERLİ CİNAYƏTLƏRƏ QARŞI MÜBARİZƏDƏ DÖVLƏTLƏR ARASINDA ƏMƏKDAŞLIĞIN ƏSASLARI

**Açar sözlər:** *Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsi, transmilli mütəşəkkil cinayətkarlıq, beynəlxalq hüquqi yardım, əməkdaşlıq.*

**Ключевые слова:** *Международный уголовный суд, транснациональная организованная преступность, международная правовая помощь, сотрудничество.*

**Keywords:** *International Criminal Court, transnational organized crime, international legal assistance, cooperation.*

## Giriş

Müasir dövrdə sürətlə dəyişən və qeyri-sabit beynəlxalq şəraitdə dövlətlərin rifahının və inkişafının təmin olunmasında beynəlxalq əməkdaşlıq mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Beynəlxalq əməkdaşlıq, dövlətlər və beynəlxalq hüququn digər subyektləri arasında ictimai münasibətlərin müəyyən bir sahəsindəki məsələlərin birgə və razılaşdırılmış şəkildə həlli məqsədilə həyata keçirilən qarşılıqlı əlaqədir. Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlıq beynəlxalq münasibətlərin vacib bir sahəsi olmaqla, beynəlxalq hüquqi və daxili hüquqi qaydanı təmin edir və beynəlxalq və milli təhlükəsizliyi təşviq edir.

Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın əsas formaları aşağıdakılardır:

- cinayətkarlığa qarşı mübarizə tədbirlərinin əlaqələndirilməsi;
- beynəlxalq cinayətlərə və beynəlxalq xarakterli cinayətlərə qarşı mübarizəyə dair müqavilələrin bağlanması;
- cinayət işlərində hüquqi yardım; cinayət əməllərinin qarşısını almaq və cinayətkarları məsuliyyətə cəlb etmək üçün birgə tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Cinayətkarlığın müxtəlif formaları mövcuddur. Son illərdə qaçaqmalçılıq geniş yayılmış və bunun bir neçə səbəbi vardır: dövlət sərhədlərindən keçmə prosedurunun sadələşdirilməsi, beynəlxalq münasibətlərin genişləndirilməsi, global integrasiya, xarici ticarət sahəsində dövlət inhisarlarının aradan qaldırılması və s. Bu gün qaçaqmalçılıq cəmiyyətə qarşı təhlükəli bir cinayətdir. Bu, beynəlxalq terrorizm üçün əlverişli imkan, narkotik və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi, silah ticarəti, saxtakarlıq və mədəni sərvətlərin qanunsuz ixracı vasitəsidir. Qaçaqmalçılıq yüksək dərəcədə təşkilatlanma, texniki inkişaf və beynəlxalq əlaqələr ilə xarakterizə olunur [1, s. 33].

### **Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlıq**

Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsi zərurəti həm də kəmiyyət baxımından dəyişməsi, eləcə də ayrı-ayrı dövlətlərdə törədilən cinayətlərin ümumi kütləsində “transmilli cinayətlərin artması” ilə bağlıdır.

BMT cinayətlə mübarizə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın rəhbər orqandır. BMT Nizamnaməsinin 1-ci maddəsinin məzmunundan belə aydın olur ki, bu təşkilat digər vəzifələrlə yanaşı, dövlətlər arasında beynəlxalq əməkdaşlığı təmin etməyə çağırılır. Bu vəzifənin icrası BMT Nizamnaməsinin 10-cu fəslinə uyğun olaraq BMT-nin İqtisadi və Sosial Şurasına həvalə edilmişdir. BMT-də məşvəratçı statusu olan qeyri-hökumət təşkilatları, habelə BMT ilə əməkdaşlıq edən müstəqil beynəlxalq hökumətlərarası təşkilat olan INTERPOL cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın subyektləri sırasına daxildir.

Hazırda BMT və digər beynəlxalq hökumətlərarası və qeyri-hökumət təşkilatları cinayətkarlığın qarşısının alınması və onunla mübarizə sahəsində səmərəli beynəlxalq əməkdaşlığın təşkili və həyata keçirilməsi üçün böyük səylər göstərir. Bu təşkilatlar milli və transmilli cinayətlərə qarşı daha səmərəli mübarizə məqsədilə hər bir ölkə tərəfindən istifadə oluna bilən geniş məlumat banklarına, tənzimləyici materiallara, kriminoloji və cinayət-hüquqi, cinayətsiyasi tədqiqat məlumatlarına malikdirlər.

Lakin bu təşkilatların fəaliyyəti cinayətkarlığa qarşı beynəlxalq mübarizəni tənzimləyən çoxsaylı normativ aktlarla çox ciddi şəkildə tənzimlənir [2, s. 23].

Normativ aktların qəbul edilməsi və ratifikasiyası əksər hallarda konkret dövlətlərin suveren səlahiyyətlərinə aid olduğundan, bu təşkilatların resursları və imkanları məhdud olur və onlar hər zaman effektiv fəaliyyət göstərə bilmirlər. Bun-

dan əlavə, həmin təşkilatlar bəzi hallarda ayrı-ayrı dövlətlərdən asılı vəziyyətdə ola bilirlər:

- dövlətlərin onların maliyyələşdirilməsində iştirakına görə;

- konkret dövlətin ərazisində yerləşmə faktoruna görə.

Hazırda cinayətkarlıqla mübarizə və asayişin qorunması, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin təmin edilməsi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq üç səviyyədə həyata keçirilir [1, s. 45]:

1) İkitərəfli səviyyədə əməkdaşlıq. Bu cür əməkdaşlıq iki dövlət arasında münasibətlərin xarakteri və maraqlarının daha dolğun nəzərə alınmasına imkan verir. Bu səviyyədə ən geniş yayılmış tədbirlər cinayət işləri üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi, cinayətkarların ekstradisiyası, məhkumların cəzalarını vətəndaşı olduqları dövlətə çəkmək üçün göndərilməsidir.

2) Regional səviyyədə dövlətlərin əməkdaşlığı. Bu, bu dövlətlər arasında (məsələn, Avropa Şurası, APEC, MDB və s. üzv ölkələr arasında) münasibətlərin maraqları və xarakteri ilə bağlıdır.

3) Çoxtərəfli sazişlər (müqavilələr) çərçivəsində dövlətlər arasında əməkdaşlıq. Ayrı-ayrı cinayətlərə qarşı birgə mübarizə haqqında çoxtərəfli sazişlərin (müqavilələrin) əsas məzmunu tərəflər tərəfindən öz ərazisində bu əməllərin cinayət kimi tanınması və onların cəzasının qaçılmazlığının təmin edilməsidir.

Beynəlxalq cinayətlərə qarşı mübarizə dövlətlər arasında əməkdaşlığın çoxsaylı sahələrindən biridir. Bütün əməkdaşlıq kimi, o, beynəlxalq hüquqda tarixən formalaşmış onların ünsiyyətinin fundamental və ya ümumi prinsiplərinin vahid əsası əsasında inkişaf edir. Bu prinsiplər normativ olaraq iki böyük sənəd qrupunda müəyyən edilmişdir:

1) Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın ümumi prinsiplərini və vektorlarını təşkil edən beynəlxalq paktlar, sazişlər

və konvensiyalar. Bu mühitdə BMT-nin qəbul etdiyi sənədlər xüsusi yer tutur.

2) Cinayətkarlığa qarşı birgə mübarizədə dövlətlərin siyasət və təcrübələrini formalaşdırən müqavilələr.

Çoxtərəfli cinayət konvensiyalarının əksəriyyəti nəzərdə tutur ki, onların nəzərdə tutduğu cinayətlər onların ərazisində törədildiyi dövlətin yurisdiksiyasına aiddir və ya onlar həmin Dövlətdə qeydiyyatdan keçmiş gəmi və ya hava gəmisinin göyertəsində törədilibsə və ya cinayət törətdiyi iddia edilən şəxs həmin Dövlətin vətəndaşıdır. Həmçinin, bir çox konvensiyalar ərazisində cinayət törətmiş iddia edilən şəxsin yerləşdiyi dövlətin yurisdiksiyasını nəzərdə tutur.

Eyni zamanda, hazırda beynəlxalq cinayətkarlıqla mübarizə təcrübəsinin tam formalaşdığını söyləmək olmaz; əksinə, bir sıra iqtisadi, sosial və siyasi cərəyanların təsiri altında inkişaf edir.

Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsi problemi hazırda inkişaf etmiş ölkələrin hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətində ən aktual məsələlərdən biridir. Müasir cinayətkarlıq keyfiyyətcə yeni formalar almış, onun eqoist və transsərhəd istiqaməti artmış, beynəlxalq əlaqələri olan cinayətlərin sayı xeyli yüksəlmişdir. Bunun nəticəsi olaraq, daha çox beynəlxalq cinayət qruplarının fəaliyyəti üzə çıxmaqdadır.

Böyük beynəlxalq təşkilatlar, ilk növbədə, BMT müasir cinayətkarlıqla mübarizədə ən böyük potensiala malikdir. Bu potensial həm tənظیمçisi, həm hüquqi, həm də sosial amillərlə bağlıdır.

Əslində, BMT yarandığı andan etibarən cinayətkarlıqla mübarizə aparən orqanlar sistemi formalaşdırıb. Ümumiyyətlə, BMT-nin cinayətkarlıqla mübarizə aparən əsas orqanları BMT konqresləri, CCPCJ, UNODC və CTC-dir. Bu qurumlar onlara tapşırılan vəzifələri birlikdə operativ şəkildə həyata keçirirlər [1, s. 34].

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Narkotiklər və Cinayətkarlıqla Mübarizə İdarəsi cinayətkarlığa qarşı beynəlxalq mübarizənin əlaqələndirilməsində mühüm rol oynayır. Bu təşkilatın fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardır:

1) mütəşəkkil cinayətkarlıq və qeyri-qanuni ticarət;

2) korrupsiya;

3) cinayətlərin qarşısının alınması və cinayət mühakiməsi islahatları;

4) narkomaniyanın qarşısının alınması və sağlamlıq;

5) terrorizmin qarşısının alınması.

UNODC həmçinin cinayət və ədalət mühakiməsi sahəsində yaranan tendensiyaları təhlil edir, məlumat bazaları hazırlayır, qlobal sorğular hazırlayır, məlumatları toplayır və yayır, ölkə üzrə xüsusi ehtiyacların qiymətləndirilməsi və erkən xəbərdarlıq tədbirləri, məsələn, terrorizmin eskalasiyası ilə bağlı tədbirlər həyata keçirir və BMT-nin qanun yaradıcılığında mühüm rol oynayır [2, s. 34].

Hazırda BMT tərəfindən cinayətlərin qarşısının alınması və cinayət ədalət mühakiməsi ilə bağlı hazırlanmış sənədlər beynəlxalq hüququn əsas mənbəyi kimi BMT Nizamnaməsinə əsaslanır və BMT Nizamnaməsinin sosial tərəqqi və inkişaf üçün şəraitin yaradılması, insan hüquqlarına ümumbəşəri hörmət və əməl olunmasının təşviqi üzrə fəaliyyətinin prioritet istiqamətinin ən mühüm nəticəsidir.

Materialların əksəriyyəti BMT-nin əsas orqanlarının qətnamələri ilə təsdiq edilib və tövsiyə xarakteri daşıyır. Eyni zamanda, ILO konqreslərinin materiallarının fərdi tərtibatları beynəlxalq müqavilələrə daxil edilir və ya beynəlxalq adət hüququ normalarının məcmusuna daxil olur, yəni onun birləşməsinə töhfə verir [3, s. 56].

Ekstradisiya beynəlxalq əməkdaşlığın əsas formalarından biridir. O, həm beynəlxalq müqavilələr, həm də daxili qanunvericilik əsasında həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikası transmilli mü-təşəkkil cinayətkarlıq və korrupsiyaya qarşı əsas BMT konvensiyalarına qoşulmuşdur. Bu sənədlər ekstradisiya və qarşılıqlı hüquqi yardım sahəsində hüquqi mexanizmləri müəyyən edir. Bu baxımdan ekstradisiyanın yalnız daxili qanunvericiliklə tənzimlənməsi barədə fikir hüquqi baxımdan düzgün deyil və beynəlxalq hüququn müqavilə mexanizmləri ilə birlikdə tətbiq edilməlidir.

Eyni zamanda qeyd etmək olar ki, cinayət mühakiməsi sahəsində hüquqi tənzimləmənin vəziyyətini mükəmməl hesab etmək olmaz. Cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində milli qanunvericiliyin ilk növbədə BMT-nin universal standartlarına uyğun birləşdirilməsini davam etdirmək lazımdır. Bu baxımdan, cinayətkarlığın qarşısının alınmasında BMT-nin təcrübəsini, habelə cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində dövlətin beynəlxalq əməkdaşlığının mövcud tendensiyalarını nəzərə almaq lazımdır ki, bu da beynəlxalq xarakterli cinayətlərə qarşı uğurlu mübarizənin ən mühüm şərtinin həyata keçirilməsidir.

#### **Narkotik qaçaqmalçılığınə qarşı mübarizə**

XXI əsrin əvvəllərində bəşəriyyət narkotik qaçaqmalçılığı ilə mübarizə sahəsində effektiv həll yolları axtarmaqda davam edir. Narkotik vasitələrin hüquqi tərfi beynəlxalq səviyyədə BMT konvensiyaları ilə müəyyən edilir və onların qanunsuz istehsalı, dövriyyəsi və ticarəti hüquqi nəzarət obyektı hesab olunur. Bu tərf psixoloji təsir və ya insan orqanizminə göstərə biləcəyi təsirlərə əsaslanmır, əksinə, beynəlxalq hüquqi nəzarət və cinayətkarlığa qarşı mübarizə baxımından əhəmiyyət kəsb edən xüsusiyyətlərinə əsaslanır. Dövlətlər bu çərçivədə narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinin qarşısının alınması, cinayətkar fəaliyyətin aşkarlanması və qarşılıqlı hüquqi yardımın göstərilməsi öhdəliklərini yerinə yetirirlər. Bu gün beynəlxalq narkotiklərə nəzarət siyasəti

BMT-nin narkotiklərə nəzarət konvensiyaları ilə müəyyən edilir:

- 1961-ci il Narkotik vasitələr haqqında Vahid Konvensiya (1972-ci il Protokolu ilə düzəliş edilmiş şəkildə);

- 1971-ci il Psixotrop maddələr haqqında BMT Konvensiyası;

- 1988-ci il Narkotik vasitələr və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında BMT Konvensiyası;

- digər BMT sənədləri və bu sahədə əməkdaşlıq haqqında dövlətlər arasında müqavilələr.

Transmilli mü-təşəkkil cinayətkarlıq həm miqyasına, həm də təsirinə görə xüsusi təhlükə yaradır. Bu tip cinayətkarlıq beynəlxalq əlaqələrdən istifadə edir və bir və ya bir neçə xarici ölkədə əlverişli bazar şəraitindən iqtisadi fayda əldə etməyə çalışır. Cinayətkar qruplar korrupsiya və zorakılıqdan istifadə edir, həmçinin müxtəlif ölkələrin cinayət ədalət sistemlərindəki fərqlərdən yararlanaraq sosial nəzarətdən yayınırlar. Onlar milli sərhədlərdən kənarda pul, əşyalar, insanlar və digər maddi və qeyri-maddi aktivlərin qanunsuz hərəkətini təşkil edən, bir çox ölkədə filial şəbəkəsinə malik olan cinayət təşkilatlarıdır [6].

Transmilli cinayətkar təşkilatların beynəlxalq qlobal şəbəkəsi onların ayrı-ayrı ölkələrin hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən həyata keçirilən ən sərt hərəkətlərə belə sürətli uyğunlaşmasını və bir dövlətin milli sərhədlərindən digərinə sosial nəzarətdən asanlıqla yayınma qabiliyyətini təmin edir. Bu sahədə əsas sənəd BMT-nin Transmilli mü-təşəkkil cinayətkarlığa qarşı Konvensiyasıdır [4].

Sənəddə cinayətkar icmaların təşkili və onlarda iştirakı, çirkli pulların yuyulması, korrupsiya və ədalət mühakiməsinə mane olmaq üçün cinayət məsuliyyətinin tətbiqi ilə bağlı müddəalar mövcuddur. Konvensiya həmçinin dövlətləri bu problemlə mübarizə aparmaq üçün daxili

qanunvericilikdə müvafiq cinayətlərin müəyyən edilməsi, qarşılıqlı hüquqi yardım üçün yeni mexanizmlərin yaradılması, ekstradisiya, hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlığının qurulması, texniki yardım və təlimin təmin edilməsi daxil olmaqla bir sıra tədbirlər görməyə məcbur edir [8, s. 122].

Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlıq müxtəlif formalarda həyata keçirilir. Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə hüquqi tənzimləmə müxtəlif müqavilələrdə (MDB üzv dövlətlərinin qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizədə əməkdaşlığı haqqında Saziş, İnsan alverinin, xüsusən də qadın və uşaq alverinin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və cəzalandırılması haqqında Protokol, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Korruptsiya əleyhinə Konvensiyası və digərləri) təsbit edilmişdir. Beynəlxalq səviyyədə transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizədə istifadə olunan aşağıdakı əsas əməkdaşlıq formalarını qeyd etmək olar:

- informasiya mübadiləsi, müəyyən əməliyyat məsələləri üzrə əməkdaşlıq;
- şəxslərin axtarışı, cinayətkarın ekstradisiyasını təmin etmək üçün şəxsin həbsə alınması;
- qanunsuz fəaliyyətdən əldə edilən gəlirlərin və digər aktivlərin müsadirə edilməsində qarşılıqlı hüquqi yardım;
- cinayət təqibinin həyata keçirilməsi;
- axtarıqların, müsadirələrin və ekspertizaların aparılması, eləcə də cinayətin törədilməsində istifadə edilən əşyaların itirilməsi;

- sorğu edilən dövlətdə şahidlərin, zərərçəkənlərin, ekspertlərin və prosesdə iştirak edən digər şəxslərin dindirilməsi;

- azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş şəxslərin cəzalarını vətəndaşı olduqları dövlətdə çəkmək üçün həmin ölkəyə köçürülməsi;

- xarici məhkəmələrin hökmlərinin tanınması [5].

### **Nəticə**

Beləliklə, beynəlxalq xarakterli cinayətlərə qarşı mübarizə dövlətlərin təkbaşına fəaliyyətini aşan kompleks prosesdir. Qloballaşma şəraitində transmilli mütəşəkkil cinayətkarlıq, narkotik qaçaqmalçılığı və korruptsiya kimi cinayətlərin yalnız çoxtərəfli əməkdaşlıq mexanizmləri vasitəsilə effektiv şəkildə qarşısı alına bilər.

BMT sistemi, xüsusilə UNODC və CCPCJ çərçivəsində formalaşmış hüquqi və institusional mexanizmlər dövlətlərə vahid standartlar təqdim edir. Beynəlxalq konvensiyalara qoşulma və onların milli qanunvericiliyə implementasiyası cinayət ədalət mühakiməsi sisteminin effektivliyini artırır.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq konvensiyalara qoşulması və milli qanunvericiliyin uyğunlaşdırılması beynəlxalq əməkdaşlıq sisteminin tərkib hissəsi kimi qiymətləndirilməlidir.

### **İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:**

1. Birsəl, C. Devletlerarasında Andlaşmalar (3. Kitap). – İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, – 2016.
2. Cohen, H. G. Uluslararası hukuka yönelik Amerikan meydan okuması: Tartışma için geçici bir çerçeve. Yale Uluslararası Hukuk Dergisi, 28, – 2003. – 551 s.
3. Denk, E. Uluslararası antlaşmalar hukukunda jus cogens kurallar. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Nisan–Haziran, – 2001. – 158 s.
4. Ekşi, C. A. Uluslararası Ceza Mahkemesinin insanlığa karşı suçlar üzerindeki yargı yetkisi. – Ankara: Seçkin Yayınevi, – 2004. – 310 s.
5. Lee, R. S. (Ed.). Uluslararası Ceza Mahkemesi: Suç unsurları ve usul ve delil kuralları. – New York: Transnational Publishers, – 2001. – 580 s.

6. United Nations Office on Drugs and Crime. Transnational organized crime: The globalized illegal economy, 2022.
7. Волеводз, А. Г. К вопросу о сущности и содержании международного сотрудничества в борьбе с преступностью. Международное уголовное право и международная юстиция, – №1, 2007, 11–20 с.
8. Корчагин, А. Г., Номоконов, В. А., Шульга, В. И. Организованная преступность и борьба с ней. – Владивосток, 2015, – 200 с.

**Валиева Шамс Аслан гызы,**  
магистрант II курса юридического факультета  
Бакинского государственного университета

**ПРИНЦИПЫ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ГОСУДАРСТВАМИ В БОРЬБЕ  
С ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ МЕЖДУНАРОДНОГО ХАРАКТЕРА**

**РЕЗЮМЕ**

В статье анализируются международно-правовые основы сотрудничества государств в борьбе с преступлениями международного характера. Особое внимание уделяется роли Организации Объединенных Наций, Управления ООН по наркотикам и преступности и Конвенции ООН против транснациональной организованной преступности. Рассматриваются механизмы экстрадиции, взаимной правовой помощи и совместных расследований. Делается вывод о необходимости укрепления договорных механизмов и гармонизации национального законодательства с международными стандартами.

**Valiyeva Shams Aslan,**  
Second-year master's student,  
Faculty of Law, Baku State University

**PRINCIPLES OF COOPERATION BETWEEN STATES IN THE FIGHT  
AGAINST CRIMES OF AN INTERNATIONAL NATURE**

**SUMMARY**

The article analyzes the international legal framework for state cooperation in combating crimes of an international nature. Particular attention is paid to the role of the United Nations, the UN Office on Drugs and Crime, and the UN Convention against Transnational Organized Crime. Mechanisms for extradition, mutual legal assistance, and joint investigations are examined. A conclusion is reached regarding the need to strengthen treaty mechanisms and harmonize national legislation with international standards.

**Redaksiyaya daxilolma tarixi: 25.03.2026**  
**Təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 07.04.2026**  
**Çapa qəbul olunma tarixi: 15.04.2026**